

تحلیل محتوای کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی بر مبنای مؤلفه‌های آموزش گردشگری*

سیده راضیه مهدی پور میر^{۱*}، ابراهیم صالحی عمران^۲، صادق صالحی^۳، میمنت عابدینی بلترک^۴

۱ کارشناس ارشد برنامه‌ریزی آموزشی، دانشگاه مازندران

۲ استاد، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

۳ دانشیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

۴ استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

چکیده

تاریخ دریافت: ۹۶/۱۲/۰۷

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۴/۲۷

امروزه گردشگری به عنوان یک صنعت، در کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته است و بسیاری از مناسبات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی ملت‌ها از طریق این صنعت حفظ و تداوم می‌یابد. وارد کردن عنصر آموزش در گردشگری از یک طرف، موجب شناخت گردشگری می‌شود و از طرف دیگر چگونگی گردشگری در فضای سرزمینی، حفظ منابع طبیعی و محیط‌زیست را می‌آموزد. هدف از این پژوهش تحلیل محتوای کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی بر مبنای مؤلفه‌های آموزش گردشگری بوده است. روش مورد استفاده در تحلیل محتوای پژوهش حاضر، آنتروپی شانون بوده و واحد تحلیل صفحات (متن، پرسش‌ها، تمرین‌ها، تصاویر) بودند که در مجموع ۸۲۹ صفحه را شامل می‌شد. جامعه آماری پژوهش شامل ۹ کتاب درسی پایه ششم ابتدایی بوده که از این میان هشت عنوان شامل کتاب فارسی (خوانداری)، فارسی (نوشتاری)، علوم تجربی، مطالعات اجتماعی، هدیه‌های آسمانی، قرآن، کار و فناوری و تفکر و پژوهش به عنوان نمونه انتخاب و بررسی شدند. نتایج تجزیه و تحلیل حاکی از آن بوده که از ۸۲۹ صفحه کتاب درسی پایه ششم ۷۵ مورد فراوانی در رابطه با مؤلفه‌های آموزش گردشگری یافت شد که بیشترین میزان توجه مربوط به مؤلفه چستی گردشگری و کمترین میزان توجه مربوط به مؤلفه هویت گردشگر بوده است؛ از طرفی مؤلفه‌ها از توزیع و پراکندگی مناسبی در کتاب‌های درسی برخوردار نبودند.

کلید واژه‌ها:

تحلیل محتوا، آموزش گردشگری، کتاب درسی

مقدمه

امروزه گردشگری به عنوان یک صنعت، در کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته است؛ بسیاری از مناسبات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی ملت‌ها از طریق این صنعت حفظ و تداوم می‌یابد. وارد کردن عنصر آموزش در گردشگری از یک طرف، موجب شناخت گردشگری می‌شود و از طرف دیگر چگونگی گردشگری در فضای سرزمینی، حفظ منابع طبیعی و محیط‌زیست را می‌آموزد. در تمامی جوامع بشری، آموزش عنصر مهمی در توسعه و پیشرفت اقتصادی داشته است. مهم‌ترین سرمایه‌های کشور، سرمایه‌های انسانی است که بالندگی این سرمایه‌های بزرگ در گرو آموزش خواهد بود. از دهه ۸۰ به بعد دیدگاه دیگری مطرح می‌شود که جهانگردی را نوعی حق به حساب می‌آورد. یعنی فراغت و سفر بخشی از حقوق بشر محسوب می‌شود و دولت‌ها موظفند زمینه احقاق این حق را فراهم کنند. در سال ۱۹۹۸ کد اخلاق جهانگردی مطرح گردید؛ بر اساس کد اخلاق جهانگردی، افراد حق دارند آزادانه بر اساس قوانین و مقررات بین‌المللی بین کشورهای مختلف رفت و آمد کنند و ارائه کنندگان خدمات گردشگری موظف هستند به همه جهانگردان بدون توجه به ملیت، نژاد و هدفشان از سفر، خدمات ارائه دهند و در ماده‌های ۷، ۸، ۹، به حقوق جهانگردی و جهانگردان پرداخته شده است (نصیریان، ۱۳۸۹). گردشگری نیروی فوق‌العاده‌ای

* مقاله حاضر برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه مازندران با عنوان تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بر مبنای آموزش گردشگری می باشد.

* نویسنده مسئول: (edpes60@hotmail.com)

برای تغییر محسوب می‌شود که در بسیاری از کشورها نیرویی برای خوشبختی در نظر گرفته می‌شود (لی، ۲۰۱۴؛ فینو، ۲۰۱۳). در اکثر ارزیابی‌های به عمل آمده از توسعه گردشگری در جهان سوم، تأثیرات اقتصادی مهم‌تر از ملاحظات دیگر است؛ در حقیقت گردشگری به عنوان یک عامل اقتصادی عمده و بسیار مؤثر در سال‌های اخیر مورد توجه فراوان قرار گرفته است. لئونز^۲ (۱۹۹۵) عقیده دارد که یکی از بزرگ‌ترین منافع حاصل از صنعت گردشگری در نواحی و مناطق مختلف ایجاد درآمد و دستمزد برای افرادی است که در آن اشتغال دارند و نیز تأکید می‌کند که اغلب این شاغلان را افراد محلی و بومی تشکیل می‌دهند. تأثیر اقتصادی گردشگری در نواحی روستایی، افزایش درآمد برای ساکنان مناطق گردشگری را به دنبال دارد که می‌تواند به صورت فردی یا عمومی برای این مناطق به وجود آید (به نقل از عزیزیان و عزیزیان، ۱۳۹۳).

بر اساس آمار سازمان جهانی گردشگری، تعداد گردشگران در سراسر جهان از ۲۵ میلیون نفر در سال ۱۹۵۰ به ۱۷۸ میلیون نفر در سال ۱۹۸۰، ۶۷۴ میلیون نفر در سال ۲۰۰۰ و ۱۱۸۶ میلیون نفر در سال ۲۰۱۵ افزایش یافته است؛ همچنین عواید گردشگران بین‌المللی که از اقصی نقاط جهان بازدید کرده‌اند، از ۲ میلیارد دلار در سال ۱۹۵۰ به ۱۰۴ میلیارد دلار در سال ۱۹۸۰ رسیده و در ادامه در سال ۲۰۰۰ به ۴۹۵ میلیارد دلار افزایش یافته است؛ در نهایت، در سال ۲۰۱۵ این رقم به ۱۲۶۰ میلیارد دلار رسیده است. از سوی دیگر، این گزارش تأکید می‌کند که گردشگری یکی از قسمت‌های اصلی تجارت بین‌المللی در بخش خدمات محسوب می‌شود. علاوه بر این، درآمد به‌دست آمده از عواید حاصل از آن، ارزشی حدود ۲۱۱ میلیارد دلار صادرات را از طریق خدمات حمل و نقل مسافر در سطح جهانی برای افراد غیرمقیم در سال ۲۰۱۵ ایجاد کرده و مجموع ارزش صادرات گردشگری را به ۵/۱ تریلیون دلار در سال یا به عبارتی به طور متوسط ۴ میلیارد دلار در روز رسانده است. گردشگری بین‌المللی در سال ۲۰۱۵ حدود ۷ درصد از صادرات کالا و خدمات را در سراسر جهان تشکیل می‌داد که نسبت به سال قبل از آن یک درصد افزایش داشته است. در واقع گردشگری در مدت ۴ سال گذشته سریع‌تر از تجارت جهانی رشد کرده است (جعفری، ۱۳۹۵).

امروزه، آموزش و پرورش به عنوان مؤثرترین ابزار جوامع برای ورود به چالش‌های آینده مورد توافق قرار گرفته است و اصولاً پذیرفته شده است که در پرتو آموزش و پرورش امروز دنیای فردا شکل خواهد گرفت (جعفری و باطنی، ۱۳۹۳). نقطه ورود یک حرکت طولانی و مهم در زندگی کودکان آموزش ابتدایی و دبستان است؛ دانش‌آموزان با ورود به این دوره با یک تحول اساسی مواجه می‌شوند و از نظر توانایی ذهنی برای کسب بسیاری از مسائل آموزشی و تربیتی که قبل از ارتباط مستقیم با مدرسه پیدا نکرده بود، آمادگی پیدا می‌کنند و تحولات عظیمی در ذهن دانش‌آموزان نسبت به مسائل اجتماعی ایجاد می‌شود. از نظر کیفی آموزش و پرورش ابتدایی اهمیت بالایی دارد و بنابراین باید قسمت عمده برنامه‌ها و امکانات نیروی انسانی و تحقیقاتی و پژوهشی در این دوره متمرکز کرد. هر ساله جمع کثیری از بچه‌ها برای پیمودن این دوره پس از گذراندن سال‌ها آموزش در کنار خانواده و والدین وارد این مقطع می‌شوند؛ نباید به آموزش ابتدایی با این نظر نگاه کرد که چون اولین پایه است از نظر آموزشی در مرحله‌ای پایین قرار داد، بالعکس دوران ابتدایی مهم‌تر از دوران دانشگاه می‌باشد چرا که رشد عقلی در این دوران شکل می‌گیرد، در این دوران است که شخصیت کودک شکل می‌گیرد که تداوم بخش تکوین شناختی، زیستی و اجتماعی کودک است (عبدالحمیدی، اکبرنژاد و محمدی، ۱۳۹۴). در این راستا، وارد کردن مفاهیم مرتبط با گردشگری در متون درسی در مقاطع مختلف تحصیلی موجب می‌شود که دانش‌آموزان با جاذبه‌های تاریخی و باستانی، طبیعی، اماکن مذهبی، صنایع دستی و فرهنگ، اقوام کشورهای مختلف، هنر و معماری، گنجینه‌های ملی، بهداشت سفر و کمک‌های اولیه و مسائلی از این قبیل آشنا شوند و این آشنایی با فواید مسافرت و آثار مثبتی که بر ارتقای سطح بینش و توسعه جهان بینی افراد دارد می‌تواند در امر ازدیاد و توسعه مسافرت بسیار مؤثر باشد و از سویی دیگر افراد با هنجارها و نحوه رفتار صحیح در هنگام مسافرت و گردش در ارتباط با مسائل زیست‌محیطی، رعایت نظافت در اماکن عمومی مانند مهمان‌خانه‌ها، رستوران‌ها و اماکنی از این

^۱ lee^۲ Fino^۳ Levins

قبیل آشنا می‌شوند (محلای، ۱۳۸۰). شجری قاسم‌خیلی و فضل‌نژاد (۱۳۹۳) در پژوهشی به ارزیابی آثار گردشگری بر هویت ملی پرداخته و بیان می‌کنند که گردشگری با تقویت یکی از مهم‌ترین عناصر هویت ایرانی (آگاهی تاریخی) در طول تاریخ نقش به‌سزایی در توسعه و تعمیق هویت ملی در میان ایرانیان دارد از این حیث گردشگری داخلی (ایرانگردی) را از طریق تقویت آگاهی تاریخی بر هویت ملی تاثیرگذار می‌دانند. با این حال در ایران با توجه به قدمت و تمدن کهن، با فرهنگ‌ها و آداب و رسوم متفاوت، منابع و جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی و طبیعی بسیاری که برخوردار است، متأسفانه هنوز از جایگاه قابل توجهی در گردشگری و گردشگر پذیری برخوردار نیست، از طرف دیگر این مهم است که فرهنگ سفر و گردشگری و نگهداری از منابع طبیعی و تاریخی و فرهنگی در بین مردمانمان جا بیفتد چرا که برای اینکه به یک کشور توریست‌پذیر تبدیل شویم، نیازمندیم تا سرمایه‌های خود را حفظ کنیم که یکی از بزرگ‌ترین سرمایه‌های یک کشور نیروی انسانی آن کشور است. کودکان و فرزندان امروز به عنوان سرمایه‌هایی هستند که نقش به‌سزایی در تعالی و سعادت یک جامعه و یک کشور دارند، اینکه چگونه و چه چیز را آموزش ببینند مهم است، زیرا نه تنها به‌عنوان خط مشی مسیر آینده آنان را تعیین می‌کند، از طرفی خود آن‌ها معلمان کوچکی برای والدینشان به حساب می‌آیند و می‌توانند نقش مهمی در تصحیح رفتار و عادات نادرست و ایجاد فرهنگ و عادات درست در آن‌ها را داشته باشند. سوالات مهمی که در کانون توجه این پژوهش بوده و مؤلفه‌های آموزش گردشگری را تشکیل می‌دهد شامل: گردشگر کیست؟ گردشگری چیست؟ ارزش اقتصادی گردشگری در کتاب‌های درسی پایه ششم تا چه حد است؟ نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری در کتاب‌های درسی پایه ششم تا چه حد است؟

با وجود انجام مطالعات بسیار در سال‌های اخیر، تغییراتی مهم در برنامه‌های درسی و به تبع آن تهیه و تنظیم کتاب‌ها و مواد درسی دوره ابتدایی صورت گرفته است که از جمله این تغییرات که در سال ۱۳۹۱ شاهد آن بودیم ایجاد طرح جدید ۳-۳-۶ در نظام آموزش و پرورش بوده که شامل ۶ سال پایه ابتدایی، دوره متوسطه اول و دوره متوسطه دوم می‌باشد. از این میان به دلیل جدید بودن پایه ششم ابتدایی با اهداف، محتوا و کتاب‌ها، راهبردهای جدید و متفاوت؛ نیاز به بررسی و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی این دوره احساس می‌شود، افزون بر این با توجه به اهمیت موضوع گردشگری در دنیای امروز، بررسی‌ها نشان داده که تاکنون موضوعی مشابه موضوع پژوهش در این پایه تحصیلی انجام نشده است؛ از این منظر، مطالعه‌ی حاضر قصد دارد تا خلاء مطالعاتی موجود را پر کند و نشان دهد تا چه حد در کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی به مؤلفه‌های آموزش گردشگری پرداخته شده است.

پیشینه پژوهش

محمدیان (۱۳۸۹) پژوهشی تحت عنوان بررسی میزان توجه به توریسم در برنامه‌های درسی علوم انسانی دوره تحصیلی راهنمایی با روش تحلیل محتوا بر روی کتب درسی، کتب راهنمای معلم و تصاویر انجام داده است، که یافته‌های پژوهش نشان دهنده آن بوده که در مجموع در بخش اهداف ۱۸/۷۲ درصد، کتب راهنمای معلم ۱۲/۶۶ درصد و کتب درسی به میزان ۵/۶۴ درصد توجه شده که بیشترین میزان توجه مربوط به بعد شناختی بوده و از مجموع تصاویر مندرج نیز ۴۷/۶۸ درصد تصاویر در ارتباط با مؤلفه‌های توریسم بوده است. نجاتی کیانی (۱۳۸۷) در پژوهشی دیگر تحت عنوان بررسی جایگاه توریسم در محتوای کتب درسی دوره تحصیل ابتدایی در سال ۸۶-۸۵ به این نتیجه رسید که مفاهیم مرتبط با گردشگری که در کتب ابتدایی آورده شده، معرف گردشگری نبوده است. پژوهشی دیگر با عنوان یادگیری تجربی در آموزش گردشگری در قبرس شمالی توسط باساران^۱ (۲۰۱۶) انجام شد. در این پژوهش به اهمیت و جایگاه گردشگری و هتلداری پرداخته شده و بیان شده که آموزش در این زمینه تأثیر بسزایی در توسعه منابع انسانی خواهد داشت. بر این اساس مسئولیت تأمین نیروی انسانی در این راستا بر عهده دولت و سازمان‌های گردشگری و مؤسسات آموزش عالی می‌باشد. ماجهی^۲، جال^۳ و ماهارانا^۱ (۲۰۱۶) در پژوهش دیگری به

^۱ Basaran

^۲ Majhi

^۳ Jal

تحلیل محتوای مقالات منتشر شده در پایگاه اطلاعاتی ساینس دایرکت^۲ پرداختند که یکی از موضوعات مورد بررسی؛ گردشگری، اوقات فراغت و هتلداری بود که کمترین میزان فراوانی در مقالات نیز در ارتباط با این موضوعات گزارش شده است.

بررسی برنامه درسی دانشجویان در برنامه‌های گردشگری و هتلداری در ترکیه، عنوان پژوهش دیگری است که توسط اورن^۳ و سهین^۴ (۲۰۱۶) انجام شده است. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که مدیریت گردشگری و دوره‌های تخصصی و خدماتی و آن اهمیت داده شده است. همچنین نتایج نشان داد که برنامه‌های گردشگری و مدیریت هتلداری در مدارس فنی و حرفه‌ای در ترکیه با هدف آموزش پرسنل متقاضی برای این خدمات ارائه می‌گردد. گیرینگلور^۵ و همکاران (۲۰۱۴)، پژوهشی تحت عنوان بررسی کتاب‌های منتشر شده در مورد آموزش گردشگری در ترکیه انجام دادند. در این مطالعه ۱۶۰ کتاب که در حوزه گردشگری به چاپ رسیده بود، مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داده است که، مواد غذایی و نوشیدنی ۱۳/۸ درصد بیشترین محبوبیت را در منطقه داشته، بازاریابی گردشگری ۱۳/۱ درصد دومین محبوبیت را داشته، تکنیک‌های مدیریت ۱۲/۵ درصد سومین زمینه محبوبیت در کتاب‌های گردشگری منتشر شده در ترکیه بوده است. شلدون^۶ و همکاران (۲۰۰۸) در پژوهشی دیگر به بررسی آینده آموزش گردشگری، ۲۰۳۰-۲۰۱۰: ایجاد ظرفیت برای رهبری پرداختند. طبق اجلاسی که بین ۴۵ نفر از کارشناسان صنعت گردشگری در دانشگاه‌های وین، اتریش برگزار شد تلاش شد تا آموزش گردشگری را با نیاز صنعت و تغییرات اجتماعی منطبق کنند. در حقیقت موضوع نشست این بوده که چگونه در دانش‌آموزان گردشگری به عنوان رهبران آینده صنعت گردشگری ظرفیت‌های لازم را جهت سرپرستی و مسئولیت پذیری ایجاد کنند. در این پژوهش مهارت‌هایی که می‌تواند پایه و اساس برنامه‌های آموزشی گردشگری آینده باشد در قالب مهارت‌های سیاسی، مهارت‌های اخلاقی، مهارت‌های کسب و کار پویا، مهارت‌های پیشرفته منابع انسانی بیان گردید.

مبانی نظری

امروزه صنعت گردشگری به عنوان صنعتی پویا و دارای ویژگی‌های بارز و منحصر به فرد، بخش مهمی از فعالیت‌های اقتصادی و تولیدی کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه را به خود اختصاص داده است (سازمانی جهانی گردشگری ۲۰۰۷، ۷). اهمیت گردشگری به منزله پدیده‌ای نوین، از ابعاد مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و زیست‌محیطی قابل بحث و بررسی است (روجک و اری، ۸، ۱۹۹۷). گردشگری یکی از پویاترین فعالیت‌های اقتصادی عصر حاضر است که نقش مهمی در توسعه پایدار محلی ایفا می‌کند. این صنعت از طریق ترکیب و به کارگیری هم زمان منابع داخلی و خارجی منافع اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و فرهنگی زیادی را به همراه دارد. در بسیاری از کشورها، امروزه گردشگری نیروی اصلی بهبود و رشد اقتصادی کشور محسوب شده و با فراهم آوردن فرصتی راهبردی به اقتصاد محلی تنوع بخشیده موجب اشتغالزایی شده، ایجاد درآمد می‌کند و باعث افزایش ارزش منابع وارد شونده به محیط محلی می‌شود؛ از این رو، گردشگری یک گزینه اولیه در امر توسعه به حساب می‌آید و ارکان مهم آن عبارت‌اند از: محیط‌زیست و فرهنگ محلی در کنار رضایت و موافقت محلی برای پذیرش گردش (کوچک‌زاده، ۱۳۹۳). در پژوهشی شبیری، شمسی‌پاک‌یاده، ابراهیمی (۱۳۹۳) بیان می‌کنند از میان انواع گردشگری، پژوهشگاه انگلستان اظهار می‌دارد که گردشگری طبیعی در جهان کنونی صنعتی پاک و سومین پدیده‌ی اقتصادی پویا، پر رونق و رو به توسعه‌ای است که پس از صنایع نفت و خودروسازی گوی سبقت را از دیگر صنایع جهانی ربوده است؛

^۱ Maharana

^۲ Science Direct

^۳ Oren

^۴ Sahin

^۵ Giritlioglu

^۶ Sheldon

^۷ World Tourism Organization

^۸ Rojeck&urry

بنابراین یکی از مهم‌ترین مسائل آموزش محیط‌زیست آن است که چگونه به بهترین وجه و با یک برنامه‌ی موثر تغییر رفتار را تسریع بخشید یا چگونه تعهد نسبت به طبیعت را افزایش داد؛ که استفاده از برنامه‌های آموزشی زیست محیطی خارج از کلاس درس و تاکید شدید روی درک حسی و یادگیری تعاملی در آموزش‌های زیست محیطی فضای آزاد می‌تواند به یادگیری و فرآیند تغییر رفتار که یک جز ضروری از آموزش‌های زیست محیطی است به انسان کمک نماید. صنعت توریسم، حامی محیط-زیست، راهی برای گفت و گوی تمدن‌ها، پرچم‌دار صلح جهانی، و مروج دوستی و مهر و محبت در جهان است. امروزه دولت‌ها دریافتند که برای توسعه پایدار و رشد اقتصادی کلان باید کانون توجه و تمرکز را بر این صنعت معطوف سازند(کوچک-زاده، ۱۳۹۳).

ترنر^۱ (۱۹۹۱) گردشگری را امید بخش‌ترین و پیچیده ترین صنعتی می‌داند که جهان سوم با آن روبه رو است و معتقد است گردشگری بیشترین قابلیت را برای جانشینی دیگر صنایع درآمدزا دارد(به نقل از لی، ۱۳۸۳). امروزه حجم درآمدهای ناشی از کسب و کار گردشگری از درآمدهای نفتی، صادرات مواد غذایی و صنایع اتومبیل سازی رو به پیشی گرفتن دارد(هارمز، ۲۰۱۰).

گردشگری یک نیاز روحی است که می‌تواند کیفیت زندگی را بالا ببرد. سفر و جهانگردی ریشه عمیق در ارزش‌های انسانی، رفتار و فرهنگ دارد و موجبات فرو ریختن مرزهای بی‌اعتمادی را فراهم آورده و از پیش‌داوری در مورد مردم و کشورهای مختلف پیشگیری می‌کند تا درک درستی از تعامل، مودت و صلح داشته باشند. گردشگری به عنوان بزرگ‌ترین و پررونق‌ترین صنعت جهان در هر جامعه‌ای متاثر از عوامل پیچیده و درهم بافته سیاسی، اجتماعی و همچنین ویژگی‌های اقتصادی است که نه تنها به عنوان منبع عظیمی برای کسب درآمد ارزی است بلکه به عنوان بستری مناسب برای تبادل فرهنگ‌ها و ارزش‌های معنوی ملت‌ها مطرح می‌باشد (محلای، ۱۳۸۰). رحیم نیا، پورسلیمی، کریمی مزیدی (۱۳۹۳) در مطالعات خود تاثیر صادرات نامرئی کالاها و خدمات گردشگری را مورد بررسی قرار دادند؛ نتایج حاکی از آن بوده که صادرات نامرئی کالاها و خدمات گردشگری فرهنگ کشور مقصد را اشاعه داده و تصویر ذهنی مقصد گردشگری نیز این اثر را تقویت می‌کند.

بشر همواره از مشاهده طبیعت لذت می‌برند و سفر به نواحی بکر و دست نخورده و دیدار از جذابیت‌های طبیعی برای ارضای نیازهای روحی و روانی و ارائه پاسخی به کنجکاوی‌های بشر موضوع جدیدی نبوده و نیست. از طرف دیگر، در آمیختگی با طبیعت نیز، جاذبه‌های گردشگری بسیاری برای گذراندن اوقات فراغت، ایجاد می‌نماید؛ چرا که این در هم آمیختگی، هم با تبعیت از طبیعت همراه است هم با بهره‌وری از آن (فتیحی و رضایی، ۱۳۹۴). در فرهنگ لاروس^۲ "گردشگری به معنای مسافرت برای تفریح (لذت یا رضایت) آمده است" (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵). با وجود تعاریف متعددی که از گردشگری ارائه شده، بسیاری از محققان و صاحب‌نظران، تعریف فنی سازمان جهانی گردشگری را پذیرفته و آن را به رسمیت شناخته‌اند. این سازمان گردشگری را اینگونه تعریف کرده است: «تمام مسافرت‌هایی که منجر به اقامت حداقل یک شبه در مقصد شود، اما مدت زمان دور بودن از منزل نباید بیش از یک سال باشد». این تعریف شمار زیادی از مسافرت‌ها اعم از سفرهای تجاری، تفریحی یا دید و بازدید را در بر می‌گیرد"^۳(کاظمی، ۱۳۸۵). گردشگری مطالعه انسان است به دور از زیستگاه معمول خود، و پاسخ او به نیازهایش از صنعت، و اثراتی که او و هم صنعت بر محیط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و فیزیکی داشته است(کاتن^۴، ۲۰۱۲؛ ایکساو^۵ و همکاران، ۲۰۱۳). گردشگری ممکن است به صورت فرآیندها، فعالیت‌ها و درآمدهای ناشی از ارتباط و

^۱ Turner

^۲ Harms

^۳ Larousse

^۴ Caton

^۵ Xiao

تعاملات بین گردشگران، خدمات دهندگان گردشگری، دولت‌های میزبان، جوامع میزبان و محیط‌های اطراف که در جذب و پذیرایی از بازدید کنندگان درگیر هستند تعریف شود. گردشگری می‌تواند به عنوان هنر و تجارب جذب بازدید کنندگان، حمل و نقل آنها، اقامتشان و انطباق خویشاوند با نیازها و خواسته‌هایشان تعریف شود (گولدر و ریچی، ۲۰۱۲).

در هرم نیازهای مازلو در سلسله مراتب نیازها، نیاز به سفر و جهانگردی در راس هرم و در کنار نیازهایی مانند احترام به خود، شخصیت‌یابی و پیدا کردن جایگاه قرار می‌گیرد. در اعلامیه بین‌المللی حقوق فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در سال ۱۹۶۶ مطرح می‌شود که انسان‌ها حق دارند زمان معقولی را برای فراغت و تعطیلات دوره‌ای داشته باشند. در اعلامیه جهانی مربوط به افرادی که ناتوانی جسمی دارند در سال ۱۹۵۷ دولت‌ها موظف می‌شوند شرایط تفریح و سرگرمی را برای این افراد فراهم کنند.

در ماده ۳۱ کنوانسیون حقوق کودک در سال ۱۹۸۹ بازی، تفریح و فراغت برای کودکان به عنوان یک حق شناخته می‌شود. یونسکو در اعلامیه بین‌المللی خود در سال ۱۹۷۸ در ده ماده به حقوق مساوی افراد برای دسترسی به تفریح، ورزش و استفاده از امکانات ورزشی می‌پردازد که بعدها فعالیت‌های ملی و مذهبی نیز به آن افزوده می‌شود (نصیریان، ۱۳۸۹).

ایران با توجه به تمدن کهن خود، از کشورهای صاحب تجربه و سابقه‌دار در گردشگری محسوب می‌شود. این سابقه با توجه به دو عامل اصلی قابل تحلیل و بررسی است:

موقعیت جغرافیایی، سیاسی و جذابیت‌های متنوع و فراوان طبیعی، تاریخی و فرهنگی.

ویژگی‌های اخلاقی و فرهنگی و علاقه‌ای که ایرانیان به سیروسفر و مهمان‌نوازی داشتند (کازمی، ۱۳۸۵).

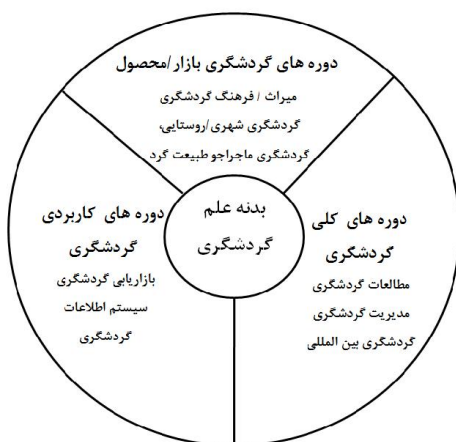
وجود جاذبه‌ها یکی از مهم‌ترین دلایل مسافرت مردم به یک مقصد خاص است، رکن اصلی پدیده گردشگری جاذبه‌های طبیعی مقصد مانند کوه‌ها، دریاها و دریاچه‌ها است که سبب می‌شود گردشگران و جهانگردان برای دیدن آنها به آن مقصد سفر کنند. ویت^۲ (۱۹۹۶) مهم‌ترین انگیزه‌های طبیعت‌گردان را تماشای محیط طبیعی، مشارکت در فعالیت‌ها در فضای باز و تماشای حیات وحش بیان نمود. دیگر عامل موثر در گردشگری محیط مصنوعی دست‌ساخته بشر است شامل موزه‌ها، ابنیه تاریخی و باستانی، مکان‌های تفریحی است؛ یکی از مهم‌ترین اجزای این محیط مصنوعی فرهنگ ساکنان میزبان است؛ فرهنگ هر منطقه منعکس کننده ویژگی‌های ساکنان هر منطقه است (الوانی و پیروزبخت، ۱۳۸۵). جامعه محلی در توسعه پایدار گردشگری نقش مهم و اساسی را ایفا می‌نماید و به عنوان برادر اصلی و هدف توسعه مطرح است؛ دستیابی به توسعه گردشگری مشروط به همکاری جوامع محلی است. از این رو ضرورت مشارکت جامعه محلی به مثابه یکی از ارکان توسعه پایدار در توسعه گردشگری احساس می‌شود (قربانی، ۱۳۹۱). لزوم افزایش آگاهی ساکنین از جنبه‌های مثبت و منفی توسعه گردشگری در منطقه می‌تواند تأثیرات منفی آن را تا حد ممکن کاهش دهد و تأثیرات مثبت آن را تا حد اکثر ممکن افزایش دهد. در صورتی که ساکنین از توسعه گردشگری در منطقه منتفع شوند مطمئناً از دیگر برنامه‌های توسعه‌ای حمایت خواهند کرد و رضایت ساکنین، رضایت گردشگر را در تمام زمینه‌ها (چه در نحوه استقبال و برخورد با گردشگران و چه در نحوه ارائه خدمات) ارتقا خواهد داد (شفیعی و محمدی، ۱۳۹۳). در تمامی جوامع بشری آموزش را به عنوان یکی از عناصر مهم و مقدمه توسعه و پیشرفت اقتصادی می‌دانند؛ تعقیب و پیگیری صحیح و منطقی مسائل گردشگری زمانی می‌تواند کارایی در توسعه اقتصادی داشته باشد که آموزش‌های فرهنگی مذهبی لازم به افراد هدف داده شود. پس کمیت و کیفیت آموزش برای بخش گردشگری می‌تواند در رشد و توسعه گردشگری بیش از هر عامل دیگری موثر باشد (پاپلی‌زیدی و سقایی، ۱۳۸۵). بنابراین، عاملی که مدیران صنعت گردشگری باید به آن توجه کنند آموزش است؛ چرا که آموزش توجه افراد را به سفر بیش‌تر کرده در نتیجه

^۱ Goelner & Ritchie

^۲ Witt

علاقه آنان را به گردشگری افزایش می‌دهد. افرادی که تحصیلات دانشگاهی دارند، نسبت به کسانی که دبیرستان را تمام کرده اند بیش‌تر سفر می‌کند و آنانی که دبیرستان را به پایان رسانده‌اند بیش‌تر از کسانی که دوره دبیرستان را نا تمام گذاشته‌اند به سفر می‌روند. پیش‌بینی می‌شود با بالاتر رفتن سطح آموزش افراد در آینده تاثیرات مثبتی در سفرهای تفریحی به وجود آید. مطالعات غیررسمی نشان می‌دهد که افراد تحصیل کرده، بیش‌ترین تعداد سفر را انجام می‌دهند و بیش‌ترین میزان هزینه را صرف مسافرت‌های تفریحی و استفاده از تعطیلات می‌کنند (الوانی و پیروزبخت، ۱۳۸۵).

از نظریات مطرح و مهمی که در راستای پژوهش حاضر مطرح می‌شود، می‌توان به مدل سه وجهی آموزش گردشگری^۱ اشاره نمود. یکی از مدل‌هایی که در ابتدای قرن ۲۱ در مورد آموزش نیروی انسانی در گردشگری باب شد، مدل سه وجهی آموزش گردشگری بود. این مدل آموزش گردشگری در سه زمینه دوره‌های کلی عمومی، دوره‌های بازار و محصول و دوره‌های کاربردی تقسیم می‌کند.

شکل ۱: مدل سه وجهی آموزش گردشگری (رابینسون و دل، ۲۰۰۱ به نقل از ضیایی، سعیدی و تراب احمدی، ۱۳۹۱)

دوره‌های کلی: در دوره‌های کلی تأکید بر شناخت صنعت گردشگری به عنوان یک صنعت بین بخشی است. در این دوره‌ها باید موارد خاصی تدریس شود که به ماهیت مکان بستگی ندارد. در دوره‌های مذکور ماهیت صنعت گردشگری در سطح کلان جهت مدیریت کلان مد نظر است و فارغ التحصیلان در این دوره، مهارت‌های اجرایی اندکی در سطوح خرد دارند.

۱. دوره‌های کاربردی: در دوره‌های کاربردی برنامه‌های آموزش متکی بر مهارت‌های کاربردی با تأکید بر ماهیت منطقه صورت می‌گیرد و مهارت‌های تخصصی از قبیل بازاریابی و برنامه ریزی تدریس می‌شود. در این دوره آموزشی تأکید بر شخصیت منطقه و تفاوت مقاصد است. برای مثال در ایران توسعه آموزش گردشگری در دوره‌های کاربردی می‌تواند با محوریت طبیعت گردی با محوریت گردشگری ساحلی در مناطق شمال و جنوب ایران، بیابانگردی در مناطق مرکزی و یا گردشگری تجاری در مناطق آزاد تجاری باشد.

^۱ three-domain approach

۲. دوره های بازار / محصول: در دوره های بازار/محصول بر ماهیت توسعه و محصولات تأکید می شود و تدریس راهبرد هایی برای اثر گذاری بر بازار مد نظر است. بدین ترتیب توسعه این بخش به تعاریف صنعت از محصول قابل ارائه در منطقه (با توجه به بعد برنامه ریزی) مرتبط است (ضیایی، سعیدی و تراب احمدی، ۱۳۹۱).

آموزش گردشگری شامل آگاه سازی و ارائه بینش و دانش در رابطه با گردشگری، اهمیت و ارزش آن، سفر و تفریح، شناخت گردشگری و انواع آن، شناخت توریسم و جاذبه های گردشگری است؛ و ارائه این آگاه سازی و آموزش در کتاب های درسی مدرسه به دانش آموزان و به تبع آن، توسعه نقش شهروندی در گردشگری خواهد بود. آموزش گردشگری به عنوان توسعه آموزش های مدارس فنی و حرفه ای در اروپا آغاز شد. تأکید این مدارس بر آموزش صلاحیت های اصلی مانند مهمان نوازی، مدیریت هتل و مهارت های مرتبط با کسب و کار بوده است. علاقه و تقاضای بخش خصوصی و دولتی از مطالعات گردشگری موجب رشد سریع و ایجاد و توسعه بخش های سفر و گردشگری در مؤسسات آموزش عالی علاوه بر مدارس فنی و حرفه ای شد. نیاز به وجود برنامه های گردشگری در سطح درجه ای است که دانش آموزان را قادر به تفکر انتقادی در مورد آینده این صنعت کند و همچنین به این عنوان آن ها به آموزش برای مهارت ها و دانش مورد نیاز برای توسعه آگاهی و انگیزه خود، تخیل و خلاقیت نیازمندند. به طور کلی محققان گردشگری و مربیان باید به کشف و بررسی آنچه به منزله حس مشترک در توسعه برنامه های درسی جهانگردی و صنعت گردشگری است بپردازند (درج و همکاران^۱، ۲۰۱۲؛ کاتن^۲، ۲۰۱۴). هدف از برنامه ریزی برای یک گردشگری خوب به حداکثر رساندن سود است (گولدر و ریچی، ۲۰۱۲).

طبق گفته وی کافی^۳ (۲۰۱۵)؛ سازمان جهانی گردشگری؛ کنفرانسی با همکاری دانشگاه دئوستو در بلبائو و اسپانیا (۲۰۱۵) در ارتباط با توسعه استعدادهای درخشان، آموزش در گردشگری و گردشگری پایدار برگزار نمود که با روش کیفی، و انجام مصاحبه ای که از میان ۶۶ متخصص از بین مربیان، سهامداران گردشگری، افسران بخش عمومی، سیاست گذاران، سیاستمداران، سهامداران بخش خصوصی صورت گرفته است که دستاورد مصاحبه، مفاهیم و سؤال هایی در زمینه آموزش گردشگری پایدار بوده است؛ همچنین مولفه های آموزش گردشگری از برنامه درسی ارائه شده استخراج شده که در جدول شماره (۱) آورده شده است:

جدول (۱): یک روش برنامه آموزشی مادام العمر

سطح تحصیلات	هسته	برنامه تحصیلی	نگرانی ها	چگونه باید دستیابی به اهداف ارزیابی شود؟
تحصیلات	برای رسیدن به اهداف آموزشی چه نهادهایی باید دنبال شود؟	چه تجارب آموزشی باید فراهم گردد؟	چه تجارب آموزشی باید سازمان یافته باشد؟	
تحصیلات اوایل کودکی	حساسیت گردشگری، آگاهی عمومی	آموزش کودک محور	یادگیری از طریق بازی یادگرفتن از طریق انجام دادن بازدید به سایت- های گردشگری	غیررسمی

^۱ Dredge

^۲ Caton

^۳ V Cuffy

آموزش ابتدایی	آگاهی گردشگری اهمیت و ارزش	تغییر تدریجی از معلم تحت سلطه به یادگیرنده محور	رویکرد یکپارچه روش تزریق مفاهیم از طریق درجه بندی سطوح مختلف	مدرسه مبتنی بر ارزیابی ملی
آموزش متوسطه	آگاهی شغلی مفاهیم کلیدی گردشگری	روش‌های حرفه‌ای آموزشی	موضوع مجزا تخصص نوشتن پروژه در مطالعات گردشگری	مدرسه مبتنی بر بررسی شورای کارائیب ^۱
تحصیلات عالی	آماده سازی رسمی شغلی توسعه حرفه‌ای تخصص حرفه‌ای توسعه دانش تحقیقات کاربردی	آموزش دانشجو محور البته کارگردانی حرفه خاص	برنامه مجزا یا مطالعات متعادل کننده استاندارد در مقابل زمینه	صدور گواهی نامه رسمی
آموزش بزرگسالان	یادگیری مداوم یادگیری کارگردانی فرهنگی، اخلاقی ارزش- های پایدار	سواد و نوشتن و حساب توسعه پایدار کارآفرینی	آموزش جامعه برنامه های رسمی توسعه مهارت	مدرک حرفه‌ای صدور گواهی نامه رسمی
آموزش صنعت	مهارت‌های خاص بخش	آموزش حرفه‌ای توسعه حرفه‌ای	آموزش حین کار و خارج از کار همایش و سمینارها کارگاه‌های آموزشی	صدور گواهی نامه رسمی

منبع: دانشگاه دئوستو، بیلباتو، اسپانیا، دسامبر ۲۰۱۵.

روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ روش‌شناسی، تحلیل محتوا از نوع کمی می‌باشد. برای تحلیل محتوا مراحل مختلفی طی می‌شود، از جمله این مراحل می‌توان سه مرحله عمده زیر را ذکر نمود:

- ۱) مرحله قبل از تحلیل (آماده سازی و سازماندهی).
- ۲) بررسی مواد (پیام)
- ۳) پردازش نتایج (سرمدوحجازی، ۱۳۸۰).

روش آماری پژوهش نیز روش آنتروپی شانون می‌باشد که بر اساس این روش محتوای کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی از نقطه نظر یک پاسخگو(پایه ششم)، مفهوم مورد هدف (آموزش گردشگری)، مؤلفه‌های مورد توجه (گردشگر کیست، گردشگری چیست، ارزش اقتصادی گردشگری، نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری) و ۱۲ شاخص طبقه‌بندی شده است. در ابتدا پیام برحسب مقوله‌ها به تناسب هر پاسخگو در قالب فراوانی شمارش می‌شود و بر اساس داده‌های جدول فراوانی، سه مرحله آنتروپی شانون به ترتیب، جدول داده‌های بهنجار شده، میزان باراطلاعاتی و ضریب اهمیت مقوله‌ها محاسبه گردید. واحد

^۱ Caribbean

تحلیل در این پژوهش شامل تمام صفحات (متن، پرسش‌ها، تمرین‌ها، تصاویر) کتاب‌های درسی آموزش ابتدایی بوده است. کتاب‌های درسی آموزش ابتدایی شامل بخش‌های متنوع نوشتاری و تصاویر می‌باشد به همین خاطر واحد تحلیل صفحات انتخاب گردید تا هم دروس، روان‌خوانی و تصاویر را شامل شود.

جدول ۲: شاخص سازی پژوهش

مؤلفه‌ها	شاخص‌ها	منابع
هویت گردشگر	- گردشگر داخلی - گردشگر خارجی	وی کافی (۲۰۱۵)، پاپلی‌یزدی و سقایی (۱۳۸۵)، کاظمی (۱۳۸۵)، محلاتی (۱۳۸۰)
جیستی گردشگری	- جاذبه‌های طبیعی (چشم‌انداز طبیعی، نواحی ساحلی و دریایی، پوشش گیاهی و حیات وحش و...) - جاذبه‌های فرهنگی، تاریخی (میراث باستانی و فرهنگی، بناهای تاریخی، موزه‌ها، معابد، آرامگاه‌ها، صنایع دستی و هنر، موسیقی و رقص محلی، آداب و رسوم و...) دعوت به سفر و سیر و سیاحت، گشت و گذار و تفریح	وی کافی (۲۰۱۵)، نیک‌اقبال (۱۳۹۵)، الوانی و پیروز بخت (۱۳۸۵)، قادری (۱۳۸۳)، گولندر و ریچی (۲۰۱۲)، اینسکیپ (۱۳۹۲)، دایواچاک (۲۰۱۶)
ارزش اقتصادی گردشگری	- درآمدهای حاصل از مشاغل بخش گردشگری - مشاغل بخش اقامت مسافرتی (هتلداری، مهمانسرا، اجاره ویلاها...) - بخش تورگردان‌ها، آژانس‌های مسافرتی و خدمات رزرو - بخش حمل و نقل (جاده‌ای، ریلی، هوایی و...) - بخش خدمات پذیرایی (رستوران، تهیه غذا، سفره‌خانه و...) - بخش جاذبه‌های گردشگری (موزه‌داری، نگهبان باغ وحش، صنایع دستی، امکانات تفریحی و...)	وی کافی (۲۰۱۵)، اینسکیپ (۱۳۹۲)، رنجبریان و زاهدی (۱۳۸۸)، مراندا (۲۰۱۵)، کاظمیه و صدیقی و چیذری (۱۳۹۳)، یآوری (۱۳۹۰)، زرغام‌بروجنی و الوانی و کهزادی (۱۳۹۰)، حاجی‌امینی (۱۳۹۲)، میراحسنی، حسنعلی و ملاک (۱۳۹۳)، نصیریان (۱۳۸۹)، مرکز استراتژی و ارزیابی خدمات (۲۰۱۶)، دایواچاک (۲۰۱۶)
نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه پایدار گردشگری	- حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی جهت توسعه پایدار	وی کافی (۲۰۱۵)، قربانی (۱۳۹۱)، عارف و رضوان و گیل (۲۰۱۰)، غنیان و هاشمی‌نژاد (۱۳۹۵)، رضوانی (۱۳۸۰)، مراندا (۲۰۱۵)، رنجبریان و زاهدی (۱۳۸۸)، ادموند (۲۰۱۵)، زرغام‌بروجنی و الوانی و کهزادی (۱۳۹۰)، بیشمی و محمودی (۱۳۹۴)، دایواچاک (۲۰۱۶)
	- روحیه مهمان‌نوازی	یآوری (۱۳۹۰)، شفیعی و محمدی (۱۳۹۳)، زرغام‌بروجنی و بذرافشان و ایوبی‌نژاد (۱۳۹۳)، الوانی و پیروزبخت (۱۳۸۵)، میرباقری، نورشرق و الهوردی (۱۳۹۰)، کاظمی (۱۳۸۵)، بیشمی و محمودی (۱۳۹۴)

براساس داده های جدول فراوانی مراحل زیر به ترتیب انجام می‌شود:

مرحله اول: ماتریس فراوانی های جدول فراوانی، بهنجار شده، و برای این منظور از رابطه زیر استفاده می‌شود:

$$p_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{j=1}^m F_{ji}} \quad (i = 1, 2, 3, \dots, n, j = 1, 2, \dots, m)$$

F فراوانی مقوله	P هنجار شده ماتریس فراوانی
z شماره مقوله	m تعداد پاسخگو
	l شماره پاسخگو

مرحله دوم: بار اطلاعاتی هر مقوله را محاسبه کرده و در ستون‌های مربوط قرار می‌دهیم و برای این منظور از رابطه زیر استفاده می‌شود:

$$E_j = K \sum_{h=1}^m p_{ij} \ln p_{ij} \quad (i=1,2,\dots,m)$$

E_j بار اطلاعاتی مقوله مربوط

$$K = \frac{1}{\ln m}$$

l شماره مقوله

P ماتریس هنجار شده

i (j = 1, 2, ..., n) شماره پاسخگو

m تعداد پاسخگو

ln لگاریتم

مرحله سوم:

با استفاده از بار اطلاعاتی مقوله‌ها (n, 2 و 1) ضریب اهمیت هر یک از مقوله‌ها محاسبه شده است. هر مقوله‌ای که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد از درجه اهمیت (Wj) بیشتری نیز برخوردار می‌باشد. که برای محاسبه ضریب اهمیت از رابطه زیر استفاده شده است.

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^n E_j}$$

n تعداد مقوله‌ها

W_j درجه اهمیت

z شماره مقوله‌ها

E_j بار اطلاعاتی

لازم به ذکر است که در محاسبه E_j مقادیر p_{ij} که برابر صفر می‌باشد به دلیل بروز خطا و جواب بی‌نهایت در محاسبات ریاضی با عدد بسیار کوچک 0/00001 جایگزین شده است. W_j شاخصی است که ضریب اهمیت هر مقوله را در یک پیام، با توجه شکل پاسخگوها، مشخص می‌کند (به نقل از عابدینی بلترک، 1388).

جامعه آماری

در پژوهش حاضر، جامعه شامل مجموع 9 کتاب پایه ششم آموزش ابتدایی سال تحصیلی 96-1395 در نه عنوان فارسی (خوانداری)، فارسی (نوشتاری)، علوم تجربی، هدیه‌های آسمانی، قرآن، ریاضی، مطالعات اجتماعی، کاروفناوری، تفکر و پژوهش و نمونه آماری این پژوهش، هشت عنوان فارسی (خوانداری)، فارسی (نوشتاری)، علوم تجربی، هدیه‌های آسمانی، مطالعات اجتماعی، کاروفناوری، تفکر و پژوهش، قرآن را شامل می‌شود؛ کتاب‌های ریاضی به دلیل عدم انطباق ناکافی هدف-های آن با هدف آموزش گردشگری کنار گذاشته شده است.

روایی و پایایی ابزار اندازه‌گیری

												ویژه‌ها
												کار و فناوری
												قرآن
												جمع کل
	۸	۲	۲	۰	۱	۰	۱	۴	۱۰	۹	۱	۰
								۱				

جدول بالا نشان‌دهنده توزیع فراوانی شاخص‌های آموزش گردشگری در کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی می‌باشد. طبق یافته‌های پژوهش، فراوانی شاخص توجه به گردشگر داخلی (۰)، گردشگر خارجی (۱) می‌باشد که در مجموع مؤلفه هویت گردشگر تنها ۱ مورد فراوانی را در مجموع کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی به خود اختصاص داد. شاخص دعوت به سفر، سیاحت، گشت و گذار و تفریح (۹)، جاذبه‌های طبیعی (۱۰)، جاذبه‌های تاریخی - فرهنگی (۴۱)، از مولفه چستی گردشگری در مجموع ۶۰ مورد فراوانی یافت شد. فراوانی شاخص‌های درآمد حاصل از مشاغل بخش هتلداری و اقامت مسافرتی (۱)، درآمد حاصل از مشاغل بخش آژانس‌های مسافرتی و خدمات رزرو و تورگردان (۰)، درآمد حاصل از بخش حمل و نقل مسافرتی (۱)، درآمد حاصل از مشاغل بخش خدمات (۰) و درآمد حاصل از مشاغل بخش خدمات پذیرایی (۲) از مولفه ارزش اقتصادی گردشگری در مجموع ۴ مورد فراوانی یافت شد. و فراوانی شاخص میزان توجه به روحیه مهمان‌نوازی و گردشگرپذیری (۲) و نقش شهروندان در حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی جهت توسعه پایدار گردشگری (۸) از مولفه نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری در مجموع ۱۰ مورد در کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی بوده است.

جدول (۲): توزیع فراوانی مؤلفه‌های آموزش گردشگری در کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی

مؤلفه کتاب	هویت گردشگر	چستی گردشگری	ارزش اقتصادی گردشگری	نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری
فارسی (خوانداری)	۰	۰	۰	۰
فارسی (نوشتاری)	۰	۰	۰	۰
مطالعات اجتماعی	۱	۴۴	۴	۴
هدیه‌های آسمانی	۰	۱۲	۰	۰
تفکر و پژوهش	۰	۴	۰	۳
کار و فناوری	۰	۰	۰	۰
قرآن	۰	۰	۰	۰
علوم تجربی	۰	۰	۰	۳
جمع کل	۱	۶۰	۴	۱۰

جدول (۳): داده‌های بهنجار شده مؤلفه‌های آموزش گردشگری در کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی

مؤلفه کتاب	هویت گردشگر	چستی گردشگری	ارزش اقتصادی گردشگری	نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری

فارسی (خوانداری)	۰	۰	۰	۰
فارسی (نوشتاری)	۰	۰	۰	۰
مطالعات اجتماعی	۱	۰/۷۳	۱	۰/۴
هدیه‌های آسمانی	۰	۰/۰۲	۰	۰
تفکر و پژوهش	۰	۰/۰۶	۰	۰/۳
کار و فناوری	۰	۰	۰	۰
قرآن	۰	۰	۰	۰
علوم تجربی	۰	۰	۰	۰/۳

به‌طور کلی از مجموع ۸۲۹ صفحه کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی ۷۵ مورد فراوانی مشاهده شد که مؤلفه چيستی گردشگری با ۶۰ مورد فراوانی در رتبه اول، مؤلفه نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری با ۱۰ مورد فراوانی در رتبه دوم، مؤلفه ارزش اقتصادی گردشگری با ۴ مورد فراوانی در رتبه سوم و مؤلفه هویت گردشگر با ۱ مورد فراوانی در رتبه چهارم قرار گرفته است؛ و بیشترین میزان توجه مؤلفه‌ها در کتاب مطالعات اجتماعی بوده است و در سایر کتب از توزیع مناسبی برخوردار نبوده است.

جدول (۴): بار اطلاعاتی و میزان ضریب اهمیت مؤلفه‌های آموزش گردشگری در کتابهای درسی پایه ششم ابتدایی

میزان بار اطلاعاتی				ضریب اهمیت			
هویت گردشگر	گردشگری	چيستی	ارزش اقتصادی گردشگری	توسعه گردشگری	جامعه محلی در نقش شهروندان و توسعه گردشگری	هویت گردشگر	گردشگری
۰	۰/۸۳۴	۰	۰/۲۰۵	۰	۰/۳۰۶	۰	۰/۱۸۳

منبع: محاسبات تحقیق حاضر

جدول بالا حاکی از آن است که در صفحات تحلیل شده، بیشترین میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت در ارتباط با مؤلفه "چيستی گردشگری" با ۰/۸۳۴ بار اطلاعاتی و ۰/۳۰۶ ضریب اهمیت و کمترین مربوط به مؤلفه های هویت گردشگر و ارزش اقتصادی گردشگری می‌باشد که موردی مشاهده نگردید. علاوه بر این باید عنوان کرد که بار اطلاعاتی "نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری" نیز ۰/۲۰۵ و ضریب اهمیت آن ۰/۱۸۳ بدست آمد.

نتیجه گیری و پیشنهادها

پژوهش حاضر به منظور تحلیل محتوای کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی بر مبنای مؤلفه‌های آموزش گردشگری انجام گرفت. در نتیجه‌ی تحلیل محتوای کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی از مجموع ۲۸۹ صفحه کتب درسی ۷۵ مورد فراوانی در رابطه با مفاهیم آموزش گردشگری مشاهده گردید، بررسی نتایج حاکی از این است که بیشترین فراوانی که از تحلیل (متون، تصاویر، پرسش‌ها، تمرین‌ها) بدست آمد، متعلق به کتاب مطالعات اجتماعی بوده است که با توجه به اهدافی (بر مبنای اهداف تدوین شده برنامه درسی ملی) که از تدریس این درس در زمینه: ۱- درک موقعیت و ابعاد آن در بعد زمان (گذشته، حال، آینده)، مکان (خانه، محله، شهر، کشور، زمین)، عوامل طبیعی (محیط طبیعی، محیط زیست)، عوامل اجتماعی (ساختارها و نهادهای اجتماعی، رفتارها و روابط انسانی، قراردادها) و تعامل آن‌ها؛ ۲- آمایش سرزمین؛ ۳- درک و چگونگی حاکمیت سنت‌های الهی بر زندگی انسان در طول تاریخ و کسب مهارت‌های اجتماعی (مهارت در فعالیت‌های گروهی، توسعه

روابط انسانی- بردباری، وفای و همدلی و مسالمت‌جویی، نوع دوستی، رعایت حقوق و انجام تکلیف) و اقتصادی (مهارت‌های اقتصادی، صرفه اقتصادی، داد و ستد، تولید، توزیع، مصرف و قناعت)؛ ۴- به عنوان یک عضو مسئول جامعه ایران اسلامی؛ بیان شده به نظر می‌رسد که درست باشد، از طرفی طبق پژوهش‌های انجام شده، کشورهای عضو منطقه شورای کارائیب که به لحاظ اقتصادی وابستگی شدیدی به گردشگری دارند و طرح‌ها و برنامه‌های متعددی در جهت آگاهی گردشگری به صورت عمومی و خصوصی ارائه و اجرا کردند، در برنامه‌های درسی گردشگری را به صورت بخشی از مطالعات اجتماعی تدریس می‌کنند که نتایج حاکی از این پژوهش را تأیید می‌کند.

از طرف دیگر بیشترین فراوانی‌هایی که از تحلیل کتب درسی بدست آمد مربوط به بخش تصاویر کتاب بوده به خصوص فراوانی‌های مربوط به شاخص جاذبه‌های طبیعی و تاریخی- فرهنگی؛ در پژوهش‌های محمدیان (۱۳۸۹)، نجاتی‌کیانی (۱۳۸۷) هم این مورد به چشم می‌خورد که بعد تصاویر بیشترین درصد فراوانی را از مفاهیم مربوط به توریسم و گردشگری به خود اختصاص دادند. در نهایت، طبق یافته‌های پژوهش مؤلفه چپستی گردشگری با ۶۰ فراوانی در اولویت اول، مؤلفه نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری با ۱۰ فراوانی در اولویت دوم، مؤلفه ارزش اقتصادی گردشگری با ۴ مورد فراوانی در اولویت سوم، مؤلفه هویت گردشگر تنها با ۱ فراوانی در اولویت آخر قرار گرفت؛ همچنین در بررسی شاخص‌های آموزش گردشگری بیشترین میزان توجه مربوط به شاخص جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی از مولفه چپستی گردشگری با ۴۱ فراوانی بوده، و کمترین میزان توجه مربوط به شاخص گردشگر خارجی از مولفه هویت گردشگر با ۱ فراوانی، و شاخص‌های درآمد حاصل از مشاغل بخش هتلداری و اقامت مسافرتی و درآمد حاصل از بخش حمل و نقل مسافرتی از مولفه ارزش اقتصادی گردشگری با ۱ فراوانی بوده است؛ شایان ذکر است که در رابطه با شاخص‌های گردشگر داخلی، درآمد حاصل از مشاغل بخش آژانس‌های مسافرتی و خدمات رزرو و تورگردان، درآمد حاصل از مشاغل بخش خدمات هیچ فراوانی در کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی یافت نشد. مؤلفه ارزش اقتصادی گردشگری در کتاب‌های درسی چندان مورد توجه نبوده است در صورتی که امروزه در شرایط تحریم و با توجه به گردشگر پذیر بودن این سرزمین، بیش از پیش باید مورد توجه قرار بگیرد. از طرفی طبق اعتقاد شفيعی و محمدی (۱۳۹۳)، سریعترین بخش اقتصادی در حال رشد کشورهای توسعه‌یافته در طول سال‌های گذشته، بخش خدمات بوده است از بزرگترین بخش‌های صنعت خدمات (اگرچه به طور زیادی به عنوان یک بخش مستقل در این کشورها شناخته نشده است)، بخش گردشگری و مسافرت است. ایران از جنبه جاذبه‌های گردشگری، دارای تنوع اقلیمی بسیار مناسبی است و از نظر آثار باستانی، مناطق تفریحی و زیبایی‌های طبیعی با کشورهای پیشرفته در صنعت گردشگری برابری می‌کند. بر این مبنای باید به این مؤلفه در کتاب‌های درسی توجه بیشتری لحاظ شود. آنچه که بر اساس تحلیل نتایج نشان داده است، مقولات از توزیع و پراکندگی مناسبی در کتب درسی برخوردار نیستند، آنچه که مهم است تکرار مکان مقولات است نه تعداد زیاد آن در یک محل، به عبارتی توزیع مقولات در اسناد هر چه بیشتر باشد بر ضریب اهمیت و بار اطلاعاتی تأثیرگذارتر است؛ از این حیث لازم است که برنامه‌ریزان درسی به توزیع مناسب مقوله‌ها در تمامی کتب درسی بپردازند؛ علاوه بر محتوای کتاب به اجرای برنامه‌هایی در زمینه گردشگری نیز مبادرت ورزد؛ به این معنا که در کنار برنامه‌های درسی به برنامه‌های آموزشی در زمینه گردشگری نیز بپردازند.

علاوه بر این با توجه به مشاهده بیشترین فراوانی در ارتباط با "چپستی گردشگری" می‌توان عنوان کرد که همچنان تأکید کتاب‌های درسی بر بعد دانش می‌باشد و طبق اهداف شناختی، این مرتبه نازل‌ترین در سلسله مراتب اهداف شناختی از منظر بلوم می‌باشد. چرا که تکیه اصلی بر حفظ طوطی‌وار مطالب بوده و دانشی ایجاد نمی‌کند (سیف، ۱۳۹۵). این در حالی است که ماهیت تعلیم و تربیت با توجه به مفهوم صحیح آن، هدایت جنبه‌های مختلف فردی رشدقوه قضاوت صحیح یا تجدیدنظر در تجربیات در دوره‌های مختلف رشد مانند کودکی، دوره قبل از دبستان، ابتدایی و متوسطه می‌باشد. کار مدرسه و معلم با توجه به این تعریف نمی‌تواند انتقال معلومات از طریق سخنرانی یا به وسیله کتاب باشد (شریعتمداری، ۱۳۸۰). به همین دلیل از این منظر نیز نیاز به بازبینی کتاب‌های درسی احساس می‌شود. چرا که رسالت و هدف اصلی تعلیم و تربیت، آموزش

وبار آوردن افرادی است که بتوانند تفکر کنند و به ماحصل تفکر دیگران اکتفا نکنند؛ یعنی پرورش افرادی که مایل به پژوهش و بررسی هستند نه کسانی که صرفاً پذیرای آنچه گفته می‌شود (کدیور، ۱۳۹۶)، به همین دلیل جامعه به فراگیری نیاز دارد که محیط خود و قابلیت‌های بالقوه در آن را بشناسد، جاذبه‌های گردشگری محیط خود را بداند، به جایگاه و نقشی که خود و افراد در توسعه‌ی این صنعت می‌توانند داشته باشند، فکر کنند و ارزش و رونق اقتصادی که این صنعت به دنبال دارد را شناخته و این اطلاعات و دانش را عملاً به کار ببرند و از آنجایی که اثرگذاری مثبت بخش توریسم بر رفاه اقتصادی در کشورهای برتر در صنعت توریسم، بیش از سایر کشورهاست (زروکی، ازوجی و ساداتی امیری، ۱۳۹۷) و این امر، بر کسی پوشیده نیست؛ انتظار می‌رود کتاب‌های درسی بیش از پیش به بحث گردشگری و توسعه‌ی آن بپردازند چرا که نتایج بدست آمده حاکی از آن بود که حتی این مؤلفه نیز کمترین میزان اهمیت را در کتاب‌های درسی به خود اختصاص داده است.

مؤلفه هویت گردشگر نیز تنها یک مورد مشاهده شد. گردشگری آثار اقتصادی بسیاری را در پی دارد که از جمله مهمترین آن، تأثیر آن بر اشتغال و تولید می‌باشد. توجه به این مسأله در برنامه ریزی برای مناطقی که دارای پتانسیل بالای گردشگری هستند، از اهمیت بسیاری برخوردار است (بزازان و آزادانا، ۱۳۹۷) و شناخت استان‌ها و مناطق مستعد گردشگری به گردشگری در سطح داخل کشور کمک شایانی خواهد نمود. بر مبنای نتایج بدست آمده زمانی می‌توان انتظار داشت که مدل سه وجهی آموزش گردشگری محقق شود که از همان سنین پایین، فراگیران با این مفاهیم آشنا شوند چرا که آموزش نوعی سرمایه‌گذاری مفید و یک عامل کلیدی در توسعه محسوب می‌شود و چنانچه به‌درستی و شایستگی برنامه‌ریزی و اجرا شود، می‌تواند بازده اقتصادی قابل ملاحظه‌ای داشته باشد. ارائه آموزش اثر بخش در یک سازمان مدرن مستلزم تفکر جدید، مدل‌های جدید، رویکرد جدید و ابزارها و مکانیزم‌های جدید است. از آنجا که آموزش به‌عنوان بخش زیربنایی مدیریت منابع انسانی و مدیریت کیفیت در صنعت گردشگری مطرح است برای اصلاح نظام ساختاری صنعت گردشگری کشور می‌توان کار را از اصلاح نظام آموزشی آغاز کرد.

با توجه به آنچه بیان گردید، پژوهشی که به بررسی مؤلفه‌های آموزش گردشگری در کتاب‌های درسی پرداخته شده باشد، یافت نگردید و پژوهش‌های محمدیان (۱۳۸۹) و نجاتی کیانی (۱۳۸۷)؛ واژه توریسم به معنای کل را مبنای بررسی قرار داده‌اند؛ در صورتی که پژوهش حاضر با توجه به مبانی نظری و پژوهش‌های انجام شده؛ مؤلفه‌های آموزش گردشگری را استخراج و در نهایت در کتاب‌های درسی مورد بررسی قرار داده است. علاوه بر این، پژوهش حاضر توجه خود را بر جدیدترین تغییر در سیستم آموزشی نهاده است که از این منظر نیز پژوهشی انجام نشده است. پژوهش حاضر نیز مانند سایر پژوهش‌ها دارای محدودیت‌هایی نیز بوده است که از آن جمله می‌توان تکیه بر یک پایه تحصیلی را بیان کرد. بر این اساس پیشنهاد می‌گردد پژوهش‌های دیگری در پایه‌ها و دوره‌های مختلف تحصیلی از منظر آموزش گردشگری انجام شود. طبق نتایج بدست آمده از پژوهش مؤلفه‌ها و شاخص‌ها از توزیع یکسانی در کتاب‌ها برخوردار نیستند و به برخی مؤلفه‌ها بیشتر توجه شده و به برخی از مؤلفه‌های دیگر کمتر توجه شده است؛ لذا پیشنهاد می‌شود که برنامه‌ریزان درسی به توزیع مناسب‌تری از مقولات در کتب درسی بپردازند. مؤلفه گردشگر کیست با شاخص گردشگر داخلی و خارجی با ۱۲ فراوانی، کمترین فراوانی را در بین سایر مؤلفه‌ها دارا بوده، با توجه به این مورد که گردشگران خارجی مزایای اقتصادی زیادی برای یک کشور به همراه دارند، پیشنهاد می‌شود توجه بیشتری برای شناخت و معرفی این مؤلفه در محتوای کتاب شود و سازمان آموزش و پرورش با همکاری سازمان گردشگری در جهت ایجاد آگاهی‌های عمومی در راستای آموزش گردشگری، به ارائه طرح‌ها و برنامه‌هایی برای مربیان، دانش‌آموزان و به طور کل شهروندان در زمینه گردشگری گام بردارند. همچنین با توجه به نتایج بدست آمده و ارزش اقتصادی‌ای که گردشگری دارد، پیشنهاد می‌شود به این مؤلفه‌ی مهم از جهت ارزش اقتصادی، بیش از پیش پرداخته شود (با توجه به سیستم متمرکز آموزشی و اثرگذاری کتاب‌های درسی).

منابع

- الوانی، مهدی و پیروزبخت، معصومه (۱۳۸۵). فرآیند مدیریت جهانگردی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی اینسکیپ، ادوارد (۱۳۹۲). برنامه‌ریزی گردشگری رویکردی یکپارچه و پایدار به برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری (چاپ دوم). ترجمه: محمود حسن‌پور و سعید داغستانی. تهران: مهکامه.
- بزازان، فاطمه و آزادانا، فهیمه (۱۳۹۷). اثرات اقتصادی ورود گردشگران داخلی به قم (رویکرد داده ستانده دو منطقه ای). برنامه ریزی و توسعه گردشگری. ۷(۲۵): ۲۴-۸.
- بیشمی، بهار و محمودی، مصطفی (۱۳۹۴). بررسی میزان مشارکت شهروندان در طرح‌های گردشگری (مطالعه موردی منطقه ۲۲ شهر تهران). گردشگری شهری. ۲(۱): ۱۰۳-۹۱.
- پاپلی‌یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی (۱۳۸۵). گردشگری (ماهیت و مفاهیم). تهران: سمت.
- جعفری، انوش و باطبی، شهرزاد (۱۳۹۳). گردشگری و توسعه پایدار. مقاله ارائه شده در دومین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار. همدان: انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه.
- جعفری، عماد (۱۳۹۵). نگاهی به وضعیت گردشگری در سال ۲۰۱۵؛ از شهرهای پیشتاز جهان تا جایگاه خاورمیانه در صنعت گردشگری. www.kojaro.com
- حاجی‌امینی، مصطفی (۱۳۹۲). اثرات اقتصادی جهانگردی. ماهنامه کارآفرین ناب. ۳۳: ۱۶-۱.
- خبرگزاری تورسیم آنلاین (۱۳۹۶). نقش شهروندان در رونق گردشگری. <https://damadam.ir>
- رحیم‌نیا، فریبرز؛ پورسلیمی، مجتبی؛ کریمی‌مزیدی، احمدرضا (۱۳۹۳). تاثیر صادرات نامرئی کالاها و خدمات گردشگری بر اشاعه فرهنگ (نقش تعدیل‌گری تصویرذهنی مقصد گردشگری). مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری. ۳(۱۱): ۱۱۷-۹۶.
- زروکی، شهریار؛ ازوجی، حسنا و ساداتی‌امیری، سیده رقیه (۱۳۹۷). تحلیل نقش تورسیم بر رفاه اقتصادی با روش داده‌های تابلویی. برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری. ۷(۲۶): ۱۲۱-۹۶.
- سرمد، زهره و حجازی، عباس (۱۳۸۰). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: سپهر.
- سیف‌علی‌اکبر (۱۳۹۵). روانشناسی پرورشی نوین: روانشناسی یادگیری و آموزش. تهران: دوران.
- شاطری، میترا (۱۳۹۳). اهمیت آموزش در صنعت تورسیم. مقاله ارائه شده در اولین همایش ملی افق‌های نوین در توانمندسازی و توسعه پایدار معماری، عمران، گردشگری، انرژی و محیط‌زیست شهری و روستایی. همدان: انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه.
- شبیبری، سیدمحمد؛ شمسی‌پاک‌یاده، سیده زهره؛ ابراهیمی، هادی (۱۳۹۲). اثرات اجرای برنامه‌های آموزش زیست محیطی بر طبیعت‌گردی (مورد مطالعه: دانش‌آموزان مدارس لنگرود). مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری. ۲(۷): ۱۶۲-۱۴۸.
- شجری قاسم‌خیلی، رضا؛ فضلی‌نژاد، احمد (۱۳۹۳). ارزیابی آثار گردشگری در تقویت هویت ملی. مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری. ۳(۹): ۸۷-۷۴.
- شفیعی، زاهد و محمدی، امین (۱۳۹۳). بررسی تاثیرات توسعه گردشگری بر جامعه میزبان: نمونه موردی شهر چادگان. فصلنامه جغرافیایی سرزمین. ۴۱: ۹۰-۷۷.
- ضرغام بروجنی، حمید؛ رسولی، نسترن و کهنزادی، سالار (۱۳۹۰). نقش مشارکت جامعه محلی برای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری در کشورهای در حال توسعه. همایش گردشگری و توسعه پایدار. دانشگاه آزاد واحد همدان.
- ضیایی، محمود؛ سعیدی، علی اصغر و تراب احمدی، مژگان (۱۳۹۱). جایگاه گردشگری در نظام آموزش عالی ایران. مطالعات مدیریت گردشگری. ۷(۱۷): ۸۵-۶۱.

- عابدینی بلترک، میمنت (۱۳۸۸). تجزیه و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های آموزش سلامت، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران.
- عبدالمحمدی، امیر؛ اکبرنژاد، اردشیر و محمدی، حسین (۱۳۹۴). اهمیت آموزش ابتدایی. مقاله ارائه شده در اولین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، اقتصاد، حسابداری و علوم تربیتی. ساری: شرکت علمی پژوهشی و مشاوره‌ای آینده‌ساز، دانشگاه پیام نور نکا.
- عزیزیان، نسرین و عزیزیان، محمد صادق (۱۳۹۳). گردشگری و جایگاه آن در ایران. مقاله ارائه شده در اولین همایش ملی توریسم و گردشگری سبز در ایران. همدان: انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه.
- غنیان، منصور و هاشمی‌نژاد، آذر (۱۳۹۵). تحلیل انگیزاننده‌های مشارکت در توسعه گردشگری پایدار از دیدگاه ساکنان محلی منطقه حفاظت شده دز. فصلنامه علمی-پژوهشی و بین‌المللی انجمن جغرافیای ایران. ۶۲: ۴۹-۷۷.
- فتحی، پریناز و رضایی، داوود (۱۳۹۴). اهمیت و جایگاه گردشگری با محوریت توسعه پایدار. مقاله ارائه شده در اولین همایش بین‌المللی و چهارمین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار. همدان: دبیرخانه دائمی کنفرانس.
- قادری، زاهد (۱۳۸۳). اصول برنامه‌ریزی توسعه پایدار، گردشگری روستایی (چاپ اول). تهران: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
- قربانی، فاطمه (۱۳۹۱). "ارزیابی ظرفیت جامعه محلی برای توسعه پایدار گردشگری از دیدگاه کارشناسان (مطالعه موردی: منطقه نمونه گردشگری پاسارگارد)"، پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده گردشگری (دانشگاه سمنان).
- کاظمی، مهدی (۱۳۸۵). مدیریت گردشگری. تهران: سمت.
- کاظمیه، فاطمه؛ صدیقی، حسن و چیذری، محمد (۱۳۹۳). نگاهی به تاریخچه گردشگری و اثرات اقتصادی آن. مقاله ارائه شده در دومین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط‌زیست پایدار. همدان: انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه.
- کدیور، پروین (۱۳۹۶). روانشناسی تربیتی. تهران: سمت.
- کوچک‌زاده، سمیه (۱۳۹۳). گردشگری و توسعه پایدار. مقاله ارائه شده در اولین همایش ملی توریسم و گردشگری سبز در ایران. همدان: انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه.
- لی، جان (۱۳۸۳). گردشگری و توسعه در جهان سوم، ترجمه: عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری و معصومه السادات صالحی امین. تهران: چاپ و نشر بازرگانی.
- محلای، صلاح‌الدین (۱۳۸۰). درآمدی بر جهانگردی. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- محمدیان، یوسف (۱۳۸۹). بررسی میزان توجه به توریسم در برنامه‌درسی علوم انسانی دوره تحصیلی راهنمایی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.
- میراحسنی، مهرداد؛ حسنعلی، فریبرز و ملاک، امید (۱۳۹۳). نگاهی به نقش گردشگری روستایی در ایجاد اشتغال. سایت خبری بازار کار. ۹۰۷: ۱.
- میرباقری، ابوالفضل؛ نورشرق، فاطمه و الهوردی، زهرا (۱۳۹۰). گردشگری و اثرات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی آن. مقاله ارائه شده در اولین همایش بین‌المللی مدیریت گردشگری و توسعه پایدار. دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.
- نجاتی‌کیانی، علی (۱۳۸۷). بررسی جایگاه توریسم در محتوای کتب درسی دوره تحصیلی ابتدایی در سال ۸۶-۱۳۸۵، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- نشریه آنلاین جام جم (۱۳۹۶). نقش شهروندان در رونق گردشگری. <http://press.jamejamonline.ir>
- نصیریان، جلال (۱۳۸۹). نگاهی به انواع گردشگری از توریسم تا گردشگری. آریانا گردشگر. (۳۲) ۵۸-۵۶.
- نیک‌اقبال، زهرا (۱۳۹۵). تحلیل نوین گردشگری و آخرین طبقه‌بندی گردشگری. مقاله ارائه شده در دومین کنفرانس بین‌المللی ایده‌های نوین در کشاورزی، محیط زیست و گردشگری. اردبیل.
- وزارت آموزش و پرورش (۱۳۹۵). امضای شیوه نامه اجرایی طرح همیار گردشگر. <http://pt.medu.ir>
- یاوری، حسین (۱۳۹۰). شناخت صنعت جهانگردی و گردشگری (چاپ دوم). تهران: سیمای دانش.

- Aref F., Redzuan M & Gill S. (۲۰۱۰). Dimensions of community capacity building: A review of its implications in tourism development. *Journal of American Science*. ۶(۱): ۱۷۰-۱۸۰.
- Barasan k. (۲۰۱۶). *Experiential learning in Tourism Education in the North Cyprus*. Tampere: Tampere University Press
- Caribbean Tourism Organization. (۲۰۱۵). *Good Practices in Tourism Awareness Programmes, Raising the Tourism Sector's Profile and Status in Caribbean Countries*.
- Caton K. (۲۰۱۲). Taking the moral turn in tourism studies. *Annals of Tourism Research*. ۳۹(۴): ۱۹۱۰-۹۲۸.
- Caton K. (۲۰۱۴). Underdisciplinarity: Where are the humanities in tourism education? *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*. ۱۵: ۲۴-۳۳.
- Centre for Strategy and Evaluation Services. (۲۰۱۶). *Mapping and performance check of the supply side of tourism education and training*. European Union, Belgium.
- Divjak A. (۲۰۱۶). Tourism education in Slovenian primary schools. *Quaestus Multidisciplinary Research Journal*. ۲۳۱-۲۴۷.
- Dredge D, Benckendorff P, Day M, Gross M. J, Walo M, Weeks P & Whitelaw P. (۲۰۱۲). The philosophic practitioner and the curriculum space. *Annals of Tourism Research*. ۳۹(۴): ۲۱۵۴-۲۱۷۶.
- Fino E. R, Gutiérrez J.M, Fernández M.D.M & Armas Davara E. (۲۰۱۳). Interactive Tourist Guide: Connecting Web ۲.۰, Augmented Reality and QR Codes. *Procedia Computer Science*. ۲۵: ۳۳۸-۳۴۴.
- Giritlioglu I, Koroglu O, Avcikurt C & Koroglu A. (۲۰۱۳). An investigation of the Publication of books about tourism education in turkey. ۵th world conference on educational sciences –WCES ۲۰۱۳, Procedia - Social and Behavioral Sciences. ۱۱۶: ۲۰۴۴ – ۲۰۴۸.
- Goeldner C. R & Brent Ritchie J. R. (۲۰۱۲). *Principles, Practices, Philosophies*. (۱۲th edition). John Wiley & Sons, Inc: Canada.
- Gough S & Scott W. (۱۹۹۹). *Education and Training for Sustainable Tourism: Problems, Possibilities and Cautious First Steps*. Canadian Journal of Environmental Education, ۴.
- Harms E. (۲۰۱۰). Sustainable tourism: for nice to have to need to have, in roland conrady, trends and issues in global tourism. ۳: ۱۱۱-۱۱۶.
- Lee ch.j (۲۰۱۴). Effects of sport mega-events on city brand awareness and image: using the ۲۰۰۹ world games in Kaohsiung as an example. *Quality & Quantity*. ۴۸(۳): ۱۲۴۳-۱۲۵۶
- Majhi S & Jal CH & Maharana B. (۲۰۱۶). Content analysis of Journal articles on Wiki in Science Direct Database. *Library Philosophy and Practice*: ۱-۱۵.
- Oren V.E & Sahin T. (۲۰۱۶). Investigation of curriculum of associate level in tourism and hospitality programs: Turkey case study. *SHS Web of Conferences*. ۲۶: ۱-۷.
- Rojeck C. & Urry J.C. (۱۹۹۷). *Touring Cultural: Transformations of Travel and Theory*. Routledge: London.
- Sheldon P, Fesenmaier D, Woeber K & Cooper CH. (۲۰۰۸). Tourism education futures building the: ۲۰۱۰-۲۰۳۰ capacity to lead. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*. Territory, Australia.
- VCuffy V. (۲۰۱۵). UNWTO conference on talent development & education in tourism lifelong tourism education. University of Deusto, Bilbao, Spain. ۱-۲.
- Xiao H, Jafari J, Cloke P & Tribe J. (۲۰۱۳). Annals: ۴۰-۴۰ version. *Annals of Tourism Research*. ۴۰: ۳۰۲-۳۸۵.